

Povijest poduzeća „La Dalmatienne“ – imovinsko-pravne mijene

Rad na osnovi arhivskih vrela, objavljene pravne regulative i literature prati imovinsko-pravne odnose poduzeća „La Dalmatienne“ od njegova osnutka do obeštećenja uzrokovanih mjerama podržavljenja koje je jugoslavenska vlast počela provoditi potkraj Drugoga svjetskog rata. Težište je na četirima sastavnicama. Prvotno su prikazane mijene u vlasničkoj strukturi s obzirom na političke prilike u kojima se poduzeće nalazilo, što je stavljeno u kontekst njegove djelatnosti kroz četiri državne tvorevine. Drugo, pozornost je usmjerena na sudsku praksu uvjetovanu promjenama u političkom i gospodarskom sustavu od polovine 1945. godine te treće, na posljedice koje su sudske odluke polučile s obzirom na međunarodnu pravnu praksu.

Uvod

U radu se prate mijene u imovinsko-pravnim odnosima dioničkog društva „La Dalmatienne“, osnovanoga u svrhu iskorištavanja hidroelektričnih snaga Dalmacije. Prateći politički kontekst u vremenskom razdoblju od osnutka do podržavljenja, istražiti će se utjecaj vlasti na razvoj poduzeća, kao i međunarodne okolnosti koje su bile sastavnim dijelom privredne svakodnevice. Djelovanje društva kao pravnog subjekta tako će se analizirati u četiri etape kroz djelovanje unutar političkog okvira Austro-Ugarske Monarhije, prve Jugoslavije, potom Nezavisne Države Hrvatske (NDH) te naposljetku unutar okvira druge Jugoslavije. Potonja će se etapa istražiti kroz preobrazbu društvenog, političkog i ekonomskog modela s naglaskom na procese podržavljenja i obeštećenja, proizašlog iz mjera jugoslavenskih komunističkih vlasti.

Kako bi bilo moguće prikazati djelatnost društva, s obzirom na vremenski okvir i zadanu temu, koristit će se prije svega arhivska vrela, a potom objavljena zakonska regulativa. U tu su svrhu istraženi fondovi Hrvatskog državnog arhiva (HDA): Zemaljska uprava narodnih dobara, Predsjedništvo Vlade Narodne Republike Hrvatske i Republički zavod za društveno planiranje Socijalističke Republike Hrvatske (SRH). Od iznimnog su značenja za istraživanu temu i objavljeni zakonski akti.

„La Dalmatienne“ između dvaju svjetskih ratova

Društvo „Società anonima Italiana per il carburo di calcio“ iz Rima, Društvo „Società Veneziana di elettrochimica“ iz Venecije i dr. Richetti odvjetnik iz Trsta osnovali su 1902. godine poduzeće „Sufid d. d.“ („Società anonima per l'utilizzazione delle forze idrauliche della Dalmazia“). Sjedište je poduzeća od osnivanja bilo u Milanu, a potom u Trstu. „Sufid“ je bilo poduzeće registrirano za iskorištavanje vodenih snaga Dalmacije, proizvodnju karbida, cijanamida, sode, aluminija, za izrađivanje minerala, kovina te osnivanje sličnih industrija elektrokemijske i elektrotehničke naravi s početnim kapitalom 2,500.000 kruna. Sjedište „Sufida“ vrlo će se brzo iz Trsta preseliti u Beč. Poduzeće se u prvim godinama strelovito razvijalo te se početni kapital ubrzo višestruko povećao. Godine 1912. vrijednost poduzeća iznosila je 14,000.000 kruna. Ovo, u samim počecima talijansko, poduzeće ubrzo se pretvorilo u većinski austrijsko, tako da su 1912. godine Austrijanci preko Privilegirano austrijskog kreditnog zavoda iz Beča posjedovali 52% kapitala, Talijani 33%, dok je preostalih 15% bilo u vlasništvu fizičkih i pravnih osoba iz Dalmacije, a najveći dio tih udjela imali su Jadranska banka i šibenska općina.¹

Završetak Prvoga svjetskog rata odrazio se i na daljnji razvoj poduzeća; sjedište je iz glavnoga grada nekadašnje Monarhije premješteno u Trst, dok se glavnica povećala na 21,000.000 kruna. U ovom su razdoblju sve dionice austrijskih fizičkih i pravnih osoba prešle u talijansko vlasništvo. Početkom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća „Banca Commerciale Triestina“ posjedovala je 9.850 dionica, „Società italiana per i prodotti azotati“ 2.000 dionica, „Banca di sconto“ 1.640 dionica, „Banca Commerciale Italiana“ 675 dionica, dok su svi državljani Kraljevine SHS posjedovali 700 dionica. Odnos dionica talijanskih državljana naspram državljana Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) bio je, s obzirom na udjele, raspoređen na sljedeći način: 95,22% dionica pripadalo je talijanskim državljanima prema 4,78% udjela dionica što je pripadalo državljanima Kraljevine SHS. Prema navedenoj raspodjeli kapitala, evidentno je kako dolazi do izrazitog nacionalnog ekonomskog protekcionizma.²

Poduzeće „Sufid“ u počecima je bilo primarno orijentirano na iskorištavanje toka rijeke Krke u svrhu proizvodnje električne energije, kada je 1903. godine izgrađena električna centrala Jaruga 2 kod Skradina.³ Nakon toga „Sufid“ je 1906.

¹ LAKATOŠ 1923: 40.

² Isto: 41.

³ Dana 1. prosinca 1903. godine u neposrednoj blizini HE Krka puštena je u pogon nova hidroelektrana HE Jaruga II, koja je imala dva trofazna generatora. HE Jaruga II izgrađena je za potrebe tvornice kalcijeva karbida u Crnici, a u pogonu je još i danas (*Hidroelektrana Krka, International des Grands Réseaux Électriques – Međunarodno vijeće za velike elektroenergetske sustave – CIGRÉ – Hrvatska*, http://www.hro-cigre.hr/miljokaz_hidroelektrana_krka, pristup 28. ožujka 2016.).

godine krenuo u gradnju hidrocentrale na Manojlovcu (danas HE Miljacka), gdje je iskorištena snaga četiriju slapova, Manojlovca, Brljana, Rosnjaka i Milika, spajanjem u jedan. Tako je manojlovačka centrala proizvodila 24.000 KS električne energije. Sufid je u dvjema centralama proizvodio 31.000 KS električne energije, koja se upotrebljavala isključivo za proizvodnju karbida u njihovoj tvornici u Crnici. „Sufid“ je 1908. godine započeo tijesno surađivati s „Ugarskim društvom za proizvodnju azota“, koje je imalo Frank – Carov patent za proizvodnju cianmida. Kako bi se povećala produktivnost, dioničari poduzeća „Sufid“ donose odluku kojom je 1909. godine otkupljena koncesija od trvtke „Wasswerke Almissa Koller et Golwing“ za iskorištavanje rijeke Cetine. Koncesija je omogućivala djelomično iskorištavanje Cetine, odnosno 25 m³ u sekundi, što je osobito vrijedilo na toku kod vodopada Velike i Male Gubavice blizu Kraljevca 21 km uzvodno od ušća. U Kraljevcu je „Sufid“ izgradio električnu centralu snage 36.000 KS, koja je proizvodila električnu energiju za tvornička postrojenja u Dugom Ratu kod Omiša.⁴

U „Sufidovim“ tvornicama u Crnici (naselje u Šibeniku) i Dugom Ratu proizvodio se karbid i cijanamid. U tvornici u Crnici godišnje se do dvadesetih godina prošloga stoljeća proizvodilo 18.000 tona kalcijeva karbida i 7.000 tona cijanida (dušikova vapna).⁵ Poduzeće „Sufid“ počelo je s proizvodnjom na mjestu gdje se nalazio stari pogon proizvodnje ferolegura. Dopunom proizvodnje cijanamida tadašnji pogon postaje jednim od prvih pogona za proizvodnju umjetnih gnojiva u Europi. Tvornica je do završetka Prvoga svjetskog rata bila jedan od najvećih proizvođača karbida i cijanamida u svijetu.⁶ Dugoratska tvornica, s modernijom infrastrukturom, u istom je razdoblju mogla proizvesti 24.000 tona karbida. Obje su tvornice zapošljavale otprilike 1.200 radnika, šibenska preko 800, a dugoratska tvornica oko 500 radnika.⁷

Ukupna svjetska proizvodnja karbida prije Prvoga svjetskog rata iznosila je oko 300.000 tona godišnje, iz čega slijedi da su dvije tvornice u Dalmaciji imale jednu šestinu udjela u svjetskoj produkciji. No, uvjeti su na svjetskom tržištu nakon 1918. godine stubokom promijenjeni. U Švicarskoj i Italiji podignuto je više tvornica karbida, a potražnja je u odnosu na razdoblje prije 1918. godine opala.⁸ Ekonomska kriza tridesetih godina dvadesetog stoljeća imala je posljedica i na proizvodni program; bilo je teško realizirati dotadašnju količinu proizvedene robe, zbog čega je tvornica neko vrijeme bila zatvorena. Krajem tridesetih godina

⁴ LAKATOŠ 1929: glava V, 100.

⁵ Isti 1923: 44.

⁶ *Povijest TEF-a – stup šibenskog industrijskog razvoja u 20. stoljeću*, <http://www.tef.hr/stranica/5/povijest-tef-a-stup-sibenskog-industrijskog-razvoja-u-20-stoljecu.html> (pristup 7. svibnja 2016.).

⁷ LAKATOŠ 1924: 44.

⁸ Isti 1923: 44.

dvadesetog stoljeća, neposredno pred Drugi svjetski rat, tvornica mijenja usmjerenje prema proizvodnji ferolegura (feromangan, silikomangan, silikozrcalovina, silikokalcij, ferovolfram i feromolibden). Iznimno pogodan geografski položaj šibenske tvornice pružao je mogućnost jednostavnog prijevoza manganskih rudača iz, u najvećoj mjeri, Grčke, Turske, Rusije i Indije. Proizvode je poduzeće, osim na domaće tržište, plasiralo na tržišta zapadne Europe i Amerike. No, tehnološki procesi primjenjivani u procesu proizvodnje bili su zastarjeli i kao takvi nekonkurentni na svjetskom tržištu. To se prije svega očitovalo u utrošku električne energije, zbog čega je značajno poskupljivao konačni proizvod.⁹

„Sufidova“ tvornica u Dugom Ratu sagrađena je u razdoblju od 1912. do 1913. godine. Gradnja tvornice umjetnoga gnojiva u potpunosti je izvedena za vrijeme Prvoga svjetskog rata, nakon čega je tvornicu rekviriralo Ministarstvo rata u Beču te joj je upravo zbog potreba rata kapacitet bio udvostručen.¹⁰

Početak dvadesetih godina dvadesetog stoljeća, nakon neuspjelih pregovora predstavnika „Sufida“ s predstavnicima Vlade Kraljevine SHS, dionice „Sufida“ prodane su francuskom društvu „Phosphates Tunisiens“ iz Pariza. Na čelu toga društva bio je Gustav Donegan, čiji je brat Gino bio jedan od dioničara „Sufida“. Nakon što je preuzelo dionice „Sufida“, društvo „Phosphates Tunisiens“ s Vladom Kraljevine Jugoslavije sklopilo je ugovor 13. travnja 1929. godine.¹¹

Prema tomu se ugovoru Vlada Kraljevine Jugoslavije obvezala da će „svim silama“ pomoći u razvitku Društva te je u tu svrhu dala koncesiju „Sufidu“ na pedeset godina, oslobodila Društvo svih državnih pristojbi, uključujući i neplaćanje poštanskih maraka. Država, kotar, općina i administrativne autonomne jedinice nisu smjele novčanim nametima opterećivati proizvodnju struje. Tijekom trajanja Ugovora država nije mogla nametnuti izvoznju carinu, ali isto tako ni bilo kakvo opterećenje na proizvode „Sufidovih“ tvornica, kao ni njezinih podružnica. Osim toga, Vlada je preuzela obvezu da 10% od proizvedene energije preuzme iz „La Dalmatiene“ za potrebe države, i to prema sljedećem opterećenju: zimi 6.000 kW, a ljeti cca 1.000 kW. Društvo se obvezalo da će modernizirati postojeće tvornice i sagraditi nove tvornice koje će iskorištavati proizvedenu energiju. Od svega toga Društvo uglavnom nije izvršilo ništa, osim što je proširilo centralu u Kraljevcu. Ni

⁹ *Povijest TEF-a – stup šibenskog industrijskog razvoja u 20. stoljeću*, <http://www.tef.hr/stranica/5/povijest-tef-a-stup-sibenskog-industrijskog-razvoja-u-20-stoljecu.html> (pristup 7. svibnja 2016.).

¹⁰ *Povodom 100. godina od početka rada tvornice oko koje je nastalo mjesto, Kratka povijest Tvornice, Prikupio, sazeo, nadopunio, zapisao: Mladen Banović, 14. 03. 2014.*, <http://www.dugirat.com/novosti/76-gospodarstvo/18954-kratka-povijest-tvornice> (pristup 8. svibnja 2016.).

¹¹ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Okružni narodni sud Srednje Dalmacije, Split 24. studenoga 1945., K 112/45, u kaznenoj stvari protivu Andre Vincenta predsjednika „La Dalmatiene“, francuskog društva hidroelektričnih snaga Dalmacije i drugih...

državne se vlasti nisu držale svih obveza, a naročito onih o preuzimanju energije. Rezultat tako određenih ugovornih stavki pružao je poduzeću znatno veću mogućnost iskorištavanja od dogovorenog, a zauzvrat je u takvoj raspodjeli država dobivala manje od onoga što je ugovorom bilo riješeno.¹² Za razvoj konjunktura u prvim desetljećima dvadesetoga stoljeća proizvodnja električne energije bila je iznimno značajna, a moć onih koji su je proizvodili prilična.¹³

Talijani su bili većinski vlasnici „Sufida“ do 1932. godine, kada je poduzeće prodano francuskom poduzeću „La Dalmatienne“, društvu hidroelektričnih snaga „Dalmacije d. d.“ iz Pariza.¹⁴ To je društvo sklopilo ugovor s jugoslavenskom Vladom 1932. godine, koji nikad nije bio objavljen, nego je samo u *Službenom listu* izašla kratka obavijest o njegovu sklapanju. Nakon toga povela se akcija da se ugovor revidira, a u tu je svrhu osnovana komisija koja je Ministarskom savjetu podnijela izvješće o nužnosti promjene stavaka Ugovora, no te preporuke nikada nisu provedene.¹⁵

Društvo je, s obzirom na izrazito blagonaklon Ugovor koji je sklopilo s Vladom Kraljevine Jugoslavije, dobro poslovalo, što je razvidno iz povećanja prihoda. U tom je razdoblju proizvodnja i prodaja bila usmjerena prema svjetskom tržištu. Poduzeće „La Dalmatienne“ između dvaju svjetskih ratova dobavljalo je sirovine iz prekomorskih zemalja te je gotove proizvode tim i europskim zemljama prodavalo sve do 1941. godine. Otada su svi proizvodi „La Dalmatiennea“ preusmjereni na tržišta zemalja Sila Osovine.¹⁶

„La Dalmatienne“ tijekom Drugoga svjetskog rata

Netom prije talijanske okupacije Dalmacije došlo je do promjena u dioničkoj strukturi kada je poduzeće „IRI“ („Istituto per ricostruzione industriale“) iz Rima

¹² HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Ministarstvo Finansija Kraljevine Jugoslavije, Kabinet Ministra finansija, Pov. Br. 173, 10. lipnja 1929. god. Beograd, Zaključak između potpisanih Vlade koju predstavlja dr. Stanko Švrlljuga ministar finansija, g. Stevan Savković ministar građevina i g. dr. Oto Frangeš ministar poljoprivrede i voda s jedne strane i Društvo Tuniskih Fosfata, gnojiva i kemijskih proizvoda, Dioničkog društva s kapitalom od 81,750.000 franaka koje predstavlja g. Frederick Nano, industrijalac, bivši narodni poslanik i Veliki oficir Legije časti.

¹³ KOLAR-DIMITRIJEVIĆ 1981: 42.

¹⁴ JELASKA MARIJAN 2009: 152.

¹⁵ HR-HDA-313, Zemaljska uprava narodnih dobara NRH, kut. 518, Memorija dr. Zlatarića u Pitanju vlasnosti „La Dalmatienne“, 3. ožujka 1945., Pozicija br. 2 Uputstva i izvještaji iz Beograda.

¹⁶ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Okružni narodni sud Srednje Dalmacije, Split 24. studenoga 1945., K 112/45, u kaznenoj stvari protivu Andre Vincenta predsjednika „La Dalmatienne“, francuskog društva hidroelektričnih snaga Dalmacije i drugih...

11. veljače 1941. godine kupilo sve dionice poduzeća „Justa a. d.“ iz švicarskog Lugana. Talijansko društvo „IRI“-jevu je kupnju ostvarilo u suradnji s Francusko-talijanskom bankom za Južnu Ameriku. Ta je transakcija bila značajna zbog toga što je tako dvije trećine ukupnog broja dionica otada bilo u vlasništvu talijanskoga društva koje je time postalo većinski vlasnik „La Dalmatienna“. Kupovinom dvo-trećinskog paketa dionica talijanski su se vlasnici smatrali legalnim predstavnicima „La Dalmatienna“. No, budući da su dijelovi poduzeća bili izvan dosega vlasti Kraljevine Italije, Kraljevac i Dugi Rat nalazili su se na teritoriju NDH, a Društvo je sklopilo ugovor s Vladom NDH kako bi sva postrojenja bila pod njihovom ingerencijom. Za sklapanje ugovora s Talijanima bio je zadužen državni rizničar (ministar financija) Vladimir Košak.¹⁷ Navedni je Ugovor između NDH i Kraljevine Italije sklopljen na III. plenarnom zasjedanju CEPIC-a (hrvatsko-talijansko gospodarsko povjerenstvo) potkraj siječnja 1942. godine. No, njegova je snaga bila kratkoga vijeka. Već od veljače 1943. godine Talijani su počeli službenu likvidaciju tvornice aluminijska „Lozovac“ odvoženjem strojeva i gotovih proizvoda u Italiju. Prema navodima Glavnog ravnateljstva za rudarstvo, likvidacija poduzeća započela je još i ranije, potkraj 1942. godine, kada počinje preusmjeravanje cjelokupnog nabavljenog tehničkog pribora, umjesto u tvornicu „Lozovac“, u tvornicu aluminijska „Porto Marghera“ kod Venecije, koja je bila u vlasništvu „IRI“-ja. Konačna devastacija postrojenja dogodila se ljeti 1943. godine, kada je uprava poduzeća dala nalog da se iz tvornice „Lozovac“ sve pokretne otpreme u tvornicu „La Dalmatienna“, a odatle u Italiju. Tako je iz tvornice otpremljen sav bakar, kao i bakrene ploče na kojima su bile instalirane peći za proizvodnju aluminijska.¹⁸

Ekonomski problemi NDH proizlazili su iz ugovornih obveza koje je imala prema Trećem Reichu i Kraljevini Italiji, što je čelnim zemljama Sila Osovine omogućivalo iskorištavanje gospodarskih potencijala, prije svega ruda i postojećih važnijih industrijskih kapaciteta. Tako je privreda NDH bila u izrazito zavisnom položaju u odnosu na svoje saveznike.¹⁹

U izvješću o radu poduzeća potkraj 1944. godine nekolicina je inženjera potvrdila kako je francuski kapital u vrijeme prve Jugoslavije bio samo kamuflaža, skriven iza pravnih osoba, dok je društvo uvijek bilo u većinskom talijanskom vlasništvu.²⁰ Završetkom Drugoga svjetskog rata francuska se privremena Vlada

¹⁷ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Odluka Vlade NDH od 20. ožujka 1942. god. br. 24003/42 i Odluke Vlade NDH od 21. ožujka 1942. god. br. 24192/42., Okružni narodni sud Srednje Dalmacije, Split 24. studenoga 1945., K 112/45, u kazenoj stvari protivu Andre Vincenta predsjednika „La Dalmatienna“, francuskog društva hidroelektričnih snaga Dalmacije i drugih...

¹⁸ JAREB 2001: 749.

¹⁹ JELIĆ-BUTIĆ 1977: 124, 125.

²⁰ HR-HDA-313, Zemaljska uprava narodnih dobara, kut. 518, Promemorija dr. Zlatarića u Pitanju vlasnosti „La Dalmatienna“, 3. ožujka 1945., Pozicija br. 2 Uputstva i izvještaji iz Beograda.

u pogledu zaštite svojega vlasništva, kako fizičkih, tako i pravnih osoba, pozivala na deklaraciju koju su vlade Sjedinjenih Američkih Država (SAD), Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) i Velike Britanije, među ostalima i jugoslavenska Vlada u izbjeglištvu te Francuski komitet nacionalnog oslobođenja, potpisali i objavili 5. siječnja 1943. godine. Na temelju tog dogovora sve vlade potpisnice smatrale su ništetnim sve ugovore i transakcije vezane uz institut vlasništva, prava, odnosno interesa nad imovinom koja se nalazila pod izravnim ili neizravnim nadzorom neprijatelja.²¹

Imovina francuskih fizičkih i pravnih osoba u Jugoslaviji između dvaju svjetskih ratova sastojala se od koncesija za iskorištavanje rudnih i hidroenergetskih potencijala, bankarskog sektora, osiguravajućih društva, industrijskih poduzeća i nekretnina. Francuski se kapital prije Drugoga svjetskog rata nalazio na drugome mjestu s udjelom od gotovo jedne petine u ukupnom udjelu stranoga kapitala. Udio francuskog kapitala u jugoslavenskim poduzećima iznosio je 12,8%, što ga je u odnosu na druge zemlje svrstavalo na četvrto mjesto. Većinski paket dionica francuski su državljani imali u 55 dioničkih društava, od kojih su neka bila među najvećima između dvaju ratova, kao što su „La Dalmatienne“ u Hrvatskoj, rudnik „Trbovlje“ u Sloveniji i „Francusko društvo borskih rudnika“ u Srbiji.²²

„La Dalmatienne“ u poraću

Neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata politička je vlast u Jugoslaviji pripadala „revolucionarnim snagama“, a ekonomska domaćim i stranim vlasnicima kapitala. Isključivo dokidanjem postojećih vlasničkih odnosa moglo je doći do ekonomske i političke preobrazbe koja je bila usmjerena na izgradnju socijalističkog društva. Upravo je zbog tog razloga Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) odlučila lišiti prava vlasništva sve nositelje kapitala kako bi im uskratila materijalnu osnovu u borbi za vlast.

Znatan dio kapitala i industrijskih postrojenja u Kraljevini Jugoslaviji nalazio se u vlasništvu stranaca. Mjere podržavljenja nakon 1945. godine bile su usmjerene i na taj dio bogatstva. U cjelokupnoj industriji strani je kapital sudjelovao s 49,51%, no u najdohodovnijim granama sudjelovao je i u znatno većem postotku, primjerice u ekstraktivnoj industriji i industriji vezivnog materijala sa 77,9%, metalurgiji 90,9%, preradi metala 55,8%, kemijskoj industriji 73,6%, tekstilnoj industriji 61,4%, drvnoj industriji 51,4%.²³ Vlasti nove Jugoslavije imale su isprva

²¹ CVETKOVIĆ 2005: 253.

²² DIMITRIJEVIĆ 1958: 35, 160.

²³ *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ 1995* (Beograd: Arhiv Jugoslavije – Službeni list SFRJ): 458.

različit odnos prema savezničkim i neutralnim zemljama u odnosu na okupatorske zemlje. Imovina Nijemaca i njemačkih državljana, tretirana kao okupatorska, prešla je u državno vlasništvo na temelju *Odluke o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile* od 21. studenog 1944.,²⁴ dok je imovina talijanskih državljana konfiscirana. Za savezničke i neutralne zemlje osnovane su posebne mješovite komisije.

Sva su se strana poduzeća, bez obzira na to jesu li bila saveznička ili neutralna, tretirala pod optužbom za privrednu kolaboraciju s neprijateljem, a komunistička vlast nije imala namjeru niti jednom od njih dopustiti nastavak djelovanja.²⁵

Pitanje strane imovine (savezničke i neutralne) uvijek se sagledavalo u vanjskopolitičkom kontekstu te je zaključkom članova Centralnog komiteta (CK) KPJ u prosincu 1945. odlučeno prići rješavanju pitanja inozemnog kapitala jer svako odlaganje tako ozbiljnog problema u inozemstvu može štetiti. Prema navedenom planu, Ministarstvo vanjskih poslova Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ) imalo je zadatak obavijestiti sve zainteresirane države kako je Jugoslavija spremna preko mješovitih komisija utvrditi stanje pojedinih poduzeća. Osnivanje mješovitih komisija od strane CK KPJ nije dalo nikakvih konkretnih rezultata jer su one bile zadužene ponajprije za utvrđivanje okvira i metoda rješavanja pitanja imovine u stranom vlasništvu. Strane su se delegacije zalagale za utvrđivanje i donošenje odluka u skladu s međunarodnim pravom, dok su jugoslavenski predstavnici smatrali kako se problem stranog vlasništva može riješiti isključivo po načelima nacionalnog zakonodavstva i sudske prakse. Za privrednu se suradnju, prema međunarodnom pravu, poduzeće trebalo samoinicijativno staviti na raspolaganje protivničkoj strani, dok je po jugoslavenskom pravu bilo dovoljno da poduzeće radi tijekom rata pa da na temelju toga bude podržavljeno.²⁶

Cjelokupan pravosudni sustav bio je usmjeren na stvaranje novog društvenog poretka. Temeljne pravne mehanizme, koji su služili u postupku prestrukturiranja privrede, predstavljale su mjere sekvestracije, konfiskacije i nacionalizacije.²⁷ Konfiskacija je tijekom rata provedena na osnovi različitih uputa sa zakonskom snagom novih komunističkih vlasti. Sva je tako oduzeta imovina ulazila u Jedinstveni narodnooslobodilački fond. Odluke o oduzimanju imovine provodile su se kroz mrežu komisija za utvrđivanje ratnih zločina i vojnih sudova. Nakon završetka rata KPJ počinje s preinakama revolucionarnog zakonodavstva. Jedan od najznačajnijih akata predstavljalo je donošenje *Zakona o konfiskaciji imovine i*

²⁴ Vidjeti više o podržavljenju njemačke imovine u radovima GEIGER 1997; Isti 2001.

²⁵ *Zapisnici Politbira* 1995: 120, 480.

²⁶ PETRANOVIĆ 1969: 243-245.

²⁷ PRINČIĆ 1994: 51-76.

izvršenju konfiskacije od 8. lipnja 1945. godine. Konfiskacija je, prema navedenom zakonu, bila mjera oduzimanja dijela imovine ili cjelokupne imovine bez naknade u korist države, dok je sekvestracija, kao sastavni dio *Zakona o konfiskaciji*, označavala privremenu i preventivnu mjeru oduzimanja imovine vlasniku od strane izvršnih organa. Sekvestirala se ona imovina za koju nije bila donesena odluka o konfiskaciji zbog toga što postupak nije pokrenut ili je bio u tijeku, a zbog, kako je definirao zakon, „postojanja opasnosti od otuđenja, opterećenja, oštećenja ili umanjenja vrijednosti imovine“.²⁸ Postupak sekvestracije najčešće je započinjao na prijedlog javnog tužitelja. Nakon toga organi vlasti Zemaljske uprave narodnih dobara (ZUND), Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (ZKRZ) ili javni tužilac postavljali su privremenu upravu nad sekvestriranim poduzećima do konačne odluke suda, kojom se rješavalo pitanje vlasništva. U najvećem broju slučajeva sekvestrirana je imovina bila u vlasništvu stranih poduzeća. Nakon rata, podržavljenom imovinom upravljala je Državna uprava narodnih dobara (DUND), osnovana u studenome 1945. godine, a mreža njezinih organa uspostavljena je i na nižim razinama vlasti – zemaljskim/republičkim, okružnim i gradskim.²⁹

Osnovnim zakonom o državnim privrednim poduzećima od 24. srpnja 1946. godine određena su poduzeća od općedržavnog i republičkog značenja, a pod taj su zakon potpala gotovo sva domaća i strana poduzeća, i ona konfiscirana i ona sekvestrirana. *Osnovnom zakonu* prethodio je *Ukaz o određivanju poduzeća općedržavnog značaja*, u čijem se prilogu nalazi popis poduzeća koja su ušla u fundus državne imovine, na kojem se zbog iznimnog značenja za razvoj jugoslavenske privrede našlo i poduzeće „La Dalmatienne“.³⁰ Tako je rad mješovitih komisija još više sužen. Jugoslavenske su komunističke vlasti sve nedoumice oko pitanja vlasništva presjekle donošenjem *Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća* 4. prosinca 1946., kojim su u državno vlasništvo prešla sva privatna privredna poduzeća općedržavnog i republičkog značenja u 42 privredne grane. *Zakonom o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća* država se obvezala na naknadu. Proces postizanja sporazuma o naknadi nije tekao jednostavno te su bilateralni sporazumi o naknadi dogovoreni nakon 1948. godine, što je bilo uvjetovano promijenjenim političkim prilikama u Jugoslaviji nakon sukoba sa SSSR-om.³¹

Prema raspoloživim arhivskim vrelima, postoje različiti podaci o broju francuskih poduzeća na teritoriju Narodne Republike Hrvatske (NRH) nakon Drugoga svjetskog rata, no jedini dosada pronađeni zbirni pokazatelj izradili su djelatnici ZUND-a. Na osnovi podataka ZUND-a, na prostoru NRH vrijednost francuskih

²⁸ *Službeni list DFJ*, br. 40, 12. VI. 1945.

²⁹ ANIĆ 2007: 35.

³⁰ *Službeni list DFJ*, br. 59, 23. VII. 1946.

³¹ *Zapisnici Politbiroa* 1995: 180, 552; CVETKOVIĆ 2005: 257.

poduzeća 1945. godine procijenjena je na 165,250.000 kuna, što je činilo 11,80% ukupnog udjela inozemnih poduzeća.³²

Odlukom predsjedništva ZAVNOH-a od 23. siječnja 1945. godine poduzeće „La Dalmatienne“ prešlo je pod izravnu nadležnost Odjela za trgovinu, obrt i industriju ZAVNOH-a. Time je navedeni Odjel preuzeo vođenje tehničkog i komercijalnog nadzora nad poduzećem te obvezu za njegovim stavljanjem u rad. U odluci stoji kako navedeni Odjel preuzima „(...) pravo potpunog raspolaganja proizvodima tog poduzeća, štiteći pri tom interese poduzeća samog i interese naroda“.³³ Komisija za ispitivanje vlasnosti Oblasnog NOO-a Dalmacije pri Odjelu obrta industrije i rudarstva donijela je 2. ožujka 1945. odluku o postavljanju sekvestra nad imovinom društva „La Dalmatienne“.³⁴

Nakon Drugoga svjetskog rata osnovu za pokretanje sudskih procesa činile su isključivo djelatnosti poduzeća za vrijeme rata, dok su sve one radnje iz prijeratne faze služile kao pokazatelji dekadencije dotadašnje vlasti, države i društva. U konkretnom slučaju, u obrazloženju Okružnog narodnog suda Srednje Dalmacije u Splitu ustanovljeno je kako je poduzeće „La Dalmatienne“ i prije Drugoga svjetskog rata dobavljalo sirovine iz prekomorskih zemalja, a tada je gotove proizvode tim zemljama i prodavalo, no napominje se kako je upravo u to vrijeme izvršena preorijentacija tržišta prema osovinskim silama, a 1941. godine, „(...) proizvodnja, a i liferovanje počelo se pregrupisati u smjeru interesa dioničara i uprave a u pravcu korišćenja jedne od zaraćenih strana“.³⁵

Na osnovi presude Okružnog narodnog suda Srednje Dalmacije u Splitu od 24. studenog 1945. godine proglašeni su krivima francuski državljani zaposlenici poduzeća: Andre Vincent, predsjednik društva hidroelektričnih snaga Dalmaci-

³² HR-HDA-313, Zemaljska uprava narodnih dobara, fasc. Pošta upravnika, kut. 518. Ova se vrijednost poduzeća razlikuje u odnosu na broj poduzeća koja se spominju u korespondenciji Francuskog konzulata u Zagrebu s republičkim institucijama (uredom javnog tužioca i Vladom NRH) u pogledu postupaka koji su se vodili protiv francuskih poduzeća. Brojčanu i vrijednosnu diskrepanciju možemo pripisati priličnoj nesređenosti u funkcioniranju poratnih organa koji su trebali voditi evidenciju, a isto tako i konfuziji u samim institucijama koje su provodile mjere podržavljenja. Ovdje je preuzeta evidencija Zemaljske uprave narodnih dobara, kao tijela koje je izravno uključeno u problem vlasništva i funkcioniranja poratne privrede.

³³ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Raspodjela rukovodstva u industrijskih poduzećima na području Dalmacije, Oblasni N. O. Dalmacije, Odjel obrta, industrije, trgovine i rudarstva, br. 262/44, 22. prosinca 1944.

³⁴ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Dopis zamjenika ravnatelja „La Dalmatienne“ Andrije Maričića Ministarstvu industrije Vlade FNRJ, 5. listopada 1946., 5481/46. Tajn.Š, R. 1039 -7. 9. 46. Dr.SJ/IJ, Imovinsko-pravno stanje poduzeća.

³⁵ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Okružni narodni sud Srednje Dalmacije, Split 24. studenoga 1945., K 112/45, u kaznenoj stvari protivu Andre Vincenta predsjednika „La Dalmatienne“, francuskog društva hidroelektričnih snaga Dalmacije i drugih...

je, članovi upravnog odbora: David Ferdinand, član upravnog odbora, Frederic Manaut, član upravnog odbora, Albert Lebert, član upravnog odbora, Pierre Duverne, direktor postrojenja u Dalmaciji, Georges Brichant, pomoćni direktor, te je konfiscirana cjelokupna imovina francuskog društva „La Dalmatienne“. Krivima su proglašeni zbog toga što su za vrijeme rata privredno surađivali s „(...) neprijateljem, odnosno okupatorom, posluživši se pojedini od njih svojim ovlaštenjem u svojstvu predsjednika, odnosno članova Upravnog odbora, direktora i pomoćnika direktora, ‘La Dalmatienne’ francuskog društva hidroelektričnih snaga Dalmacije, tvorničkim postrojenjima i tvorničkom proizvodnjom tog društva održavši poduzeće u punom pogonu i pojačavši produkciju, koja je po svojoj vrsti i količini bila od eminentne važnosti za rat, povećavši proizvodnju i proširivši postrojenja društva, stavljajući u pogon instalacije, nove peći za fabrikaciju sirovog željeza, koje je također služilo za ratne svrhe, čime su u velikoj mjeri doprinijeli jačanju ekonomske snage i ratnog potencijala neprijatelja“.³⁶

Navedeno se kazneno djelo, prema poratnom pravu, kažnjavalo na osnovi *Zakona o krivičnim djelima protiv države* od 25. kolovoza iz 1945. godine, a u konkretnom slučaju primijenjen je njegov 10. čl. Institut privredne suradnje s okupatorom jugoslavensko je pravosuđe tretirao drugačije od međunarodne pravne prakse. Prema međunarodnom pravu, trebala je postojati aktivna privredna suradnja s okupatorom tijekom rata a ne, kako je to bio slučaj u jugoslavenskoj pravosudnoj praksi, pasivan odnos poduzeća prema okupacijskim vlastima.³⁷

Andre Vincent, David Ferdinand, Frederic Manaut i Albert Lebert osuđeni su na po dvije godine lišenja slobode s prinudnim radom, konfiskaciju cjelokupne imovine te sporednu kaznom gubitka političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih prava u trajanju od dviju godina. Pierre Duverne osuđen je na godinu prinudnog rada bez lišenja slobode i na konfiskaciju cjelokupne imovine. U obrazloženju navedeno je kako je iz pisma od 1. travnja 1941. godine, koje je Duverne potpisao, vidljivo da on nudi tvrtki „Otto Schilling“ u Hamburgu cijanamid, ferosilicij i ferokrom te se na kraju zaključuje: „Komu nije poznato da je Hamburg u Njemačkoj i da Otto Schilling radi za Hitlerovu ratnu mašinu, koja je jedna od zaraćenih i to napadačkih strana?“. Georges Brichant bio je osuđen na tri godine lišenja slobode s prinudnim radom i na konfiskaciju cjelokupne imovine te na sporednu kaznu gubitka političkih i pojedinih građanskih prava, osim roditeljskih u trajanju od dviju godina. Razlog toj kazni, prema obrazloženju članova Vijeća Vrhovnog suda NRH, potvrdio je odluku Okružnog suda Srednje Dalmacije u pogledu aktivnosti Brichanta koji je u ime Društva obavio poslovnu prepisku s tvrtkom „Voigt et. com.“ iz Drezdena te je zaključena dobava 6.000 tona

³⁶ Isto.

³⁷ *Zapisnici Politbiroa* 1995: 206, 480.

karbida tvrtki „Petrola“ u Švicarsku, a kasnije se roba upućivala i u pogranična mjesta: „(...) Buchs, St. Margaretten, Chiassi, Bazel, Schaffhausen i Bringe, iz čega jasno proizlazi da se vrše ekspedicije u Njemačku i Italiju, dakle u zemlje koje su u ratnom stanju sa našom državom“.³⁸

Vijeće Vrhovnog suda također je naglasilo kako upravi tvornica, sastavljenoj od Francuza, nije smetala talijanska okupacija. Posebice je to prema sudu vidljivo iz Brichantova pisma upućenog društvu „Azienda Minerali Metallici Italiani“ u Rimu, koje je uzeto kao dokaz benevolentnosti uprave naspram talijanske okupacije: „Smatramo da će nova situacija stvorena talijanskom okupacijom Dalmacije imati kao posljedicu veće prevoze morskim putem od nas prema Italiji i obratno. Zato nastojimo s naše strane naći mogućnosti prevoza morskim putem iz Šibenika željezne slitine, koje su određene za Vas, a spremni smo da razmotrimo svaki Vaš predlog, koji bi nam u vezi s tim postavili“. Iz navedene korespondencije Vijeće Vrhovnog suda donosi zaključak kako Brichant nema ništa protiv okupacije, nego se: „veseli novoj situaciji, koja će omogućiti prevoze i on je spreman da uzme u razmatranje svaki predlog talijanske firme, koja radi za povećanje ratnog potencijala okupatora – našeg ratnog neprijatelja. Ovdje sud ne vidi ni prisilu, a ni prste eventualnog komesara, već čistu poslovnu dobrovoljnost koju ništa ne smeta ratno stanje“.³⁹

Optuženi Brichant, kao pomoćni direktor postrojenja u „La Dalmatienne“, bio je na toj funkciji prije rata, kao i za vrijeme okupacije. Iz iskaza svjedoka, čija su saslušanja pročitana na raspravi, utvrđeno je da su tvornice, kao i električne centrale nesmetano radile čitavo vrijeme rata, a u upravljanju radom tvornica i dalje su rukovodili Francuzi. Svim se francuskim državljanima kao otegotnu okolnost stavljalno dogovor između talijanskoga „IRI“-ja i Vlade NDH zbog legalizacije kupljenih dionica i izmjene društvenih pravila. Upravo zbog takvog stava prodavatelja dionica i transakcije koju su provele vlasti NDH, prema Vijeću Okružnog suda u Splitu: „tvornice u Dalmaciji rade nesmetano i sa nesmanjenim kapacitetom, dotle električne centrale proizvode struju, putem koje je omogućen rad cijelog, nazovimo, industrijskog bazena Splita i Šibenika“.⁴⁰

Zbog takvog, na raspravi iznesenog, stanja pregrupiranja dionica i stavljanja proizvedene robe na raspolaganje talijanskim i njemačkim okupacijskim snagama Vijeće Okružnog narodnog suda zaključilo je: „da je društvo ‘La Dalmatienne’ dobrovoljno ustupilo neprijatelju naše zemlje svu produkciju svojih tvornica u Dal-

³⁸ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Presuda i rješenje Vrhovnog suda NRH na sjednici održanoj 3. travnja 1946., br. K 1099-46.

³⁹ Isto.

⁴⁰ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Okružni narodni sud Srednje Dalmacije, Split 24. studenoga 1945., K 112/45, u kaznenoj stvari protivu Andre Vincenta predsjednika „La Dalmatienne“, francuskog društva hidroelektričnih snaga Dalmacije i drugih....

maciji, kao i da mu je stavilo na raspolaganje svoja industrijska poduzeća, čitavu električnu energiju koju su proizvodile društvene električne centrale Manojlovac kod Šibenika i Gubavica kod Omiša“. U obrazloženju presude sud je analizirao i držanje dioničara te zaključio kako je ono imalo svoj „(...) prirodni odgovarajući utjecaj (...)“ na upravu Društva, koja je njihov mandatar te je kao takva radila po njihovu ovlaštenju. Upravo je zbog toga zaključeno kako je postojala spremnost optuženih da u ime Društva prihvate suradnju s talijanskim okupatorom. U tom je slučaju, prema mišljenju Sudskog vijeća, upravo držanje dioničara imalo svoj utjecaj na upravu Društva, koja je jedini opunomoćenik dioničara i radi po njihovu ovlaštenju. Zbog toga je Društvo kao takvo naredbodavac upravi i preko glavne skupštine uvijek ima mogućnost smjenjivanja uprave i izbora nove. Iz navedenog proizašao je zaključak: „(...) da je dioničarima omogućeno i sazivanje izvanredne skupštine i u koliko se ne slažu sa radom uprave mogu je mijenjati i pozivati na odgovornost, što se kod utuženog društva ‘La Dalmatienne’ nije dogodilo, odnosno iz dokazanog materijala nigdje to ne proizlazi“.⁴¹

Sud je zauzeo stav i oko odgovornosti samog Društva kao pravne osobe te je donesen zaključak da je: „(...) optuženo društvo ‘La Dalmatienne’ potpuno odgovorno za rad svoje uprave te se krivični umišljaj organa društava ima smatrati umišljajem društva kao pravne osobe“. Zbog tih je razloga Sudsko vijeće smatralo kako je trebalo postupiti u skladu s općim načelima narodno-oslobodilačke borbe. To je značilo kako treba primijeniti *Zakon o suzbijanju nedozvoljene špekulacije i privredne sabotaze*, koji „kažnjava samo određenu djelatnost te koji zaštićuje manje važna dobra“ i *Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države*, prema kojem se navodi da se Sudskim vijećem „zaštićuje najvažnija tekovina izvojevana u borbi najvažnije stečeno dobro – zaštićuje se država“. Ovdje je očito kako je došlo do nesuglasja između dispozitiva presude i obrazloženja; naime, sud je kaznio optužene samo na osnovi *Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države*. S druge, pak, strane, međunarodno pravo, za razliku od jugoslavenskog zakonodavstva, nije poznavalo kaznenu odgovornost pravnih osoba.⁴²

Presudom Okružnog narodnog suda u Splitu konfiscirana je cjelokupna imovina društva „La Dalmatienne“. U obrazloženju presude rečeno je kako je prije donošenja odluke: „(...) sud uzeo u razmatranje i ocjenu i forme, veze i načine pregrupisanja kako dionica poduzeća, kojima se stiče vlasništvo istoga, tako i preorijentacije liferacije proizvoda poduzeća, koji su od neobične i direktne koristi za vođenje rata jednoj od zaraćenih snaga“.⁴³

⁴¹ Isto.

⁴² *Zapisnici Politbiroa* 1995: 115-121, 480.

⁴³ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Okružni narodni sud Srednje Dalmacije, Split 24. studenoga 1945., K 112/45, u kaznenoj stvari protivu Andre Vincenta predsjednika „La Dalmatienne“, francuskog društva hidroelektričnih snaga Dalmacije i drugih...

Sud je optužene proglasio krivima, uz obrazloženje kako su, iako strani državljanjani, zakonski podložni regulativi u kojoj nigdje nije navedeno da se kažnjavanje primjenjuje: „(...) samo za državljane jedne ili određene zemlje, već je općenito postavljeno, što je i logično, jer bi u protivnom slučaju zakonodavac zaštitio veliku većinu, baš najtežih saradnika okupatora i neprijatelja naše zemlje, a kod odmjerenja kazne sud se rukovodio i kvantitetom i kvalitetom u jačanju ekonomske snage i ratnog potencijala neprijatelja, pak je presuđeno kao u dispozitivu“.⁴⁴

Svi su okrivljeni podnijeli žalbu Vrhovnom sudu Narodne Republike Hrvatske uz pomoć svojih pravnih opunomoćenika, a sjednica je povodom toga održana 3. travnja 1946. Vrhovni je sud uvažio žalbe svih okrivljenih, osim one Georgesesa Brichanta, a postupak je obustavljen protiv Pierra Duvernea zbog smrti okrivljenika, što je dokazano dopisom Francuskog konzulata, u kojem stoji kako je okrivljeni Duverne poginuo. Prvostupanjska presuda protiv Brichanta preinačena je po Vrhovnom sudu, a podnesena je žalba odbačena te je proglašen krivim jer je za vrijeme rata „(...) posluživši se svojim ovlaštenjima, kao pomoćni direktor tog društva, privredno saradivao s neprijateljem – okupatorom tvorničkim postrojenjima i tvorničkom proizvodnjom tog društva održavši svoje poduzeće u punom pogonu i pojačavši produkciju, koja je po svojoj vrsti i količini bila od eminentne važnosti za ratni potencijal neprijatelja, povećavši proizvodnju i povećavši postrojenja društva, stavljajući u pogon instalacije, nove peći za fabrikaciju sirovog željeza, koje je također služilo u ratne svrhe, čime je u velikoj mjeri doprinijeo jačanju ekonomske snage i ratnog potencijala neprijatelja“. Prema rješenju Vrhovnog narodnog suda, okrivljeni je počinio kazneno djelo iz čl. 10. *Zakona o krivičnom djelu protiv naroda i države* te je na osnovu navedenog Zakona donesena presuda kojom se Brichant osuđuje na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 3 godine i konfiskaciju cjelokupne imovine. Vrhovni sud zaključio je kako žalba okrivljenog Brichanta nije osnovana zbog toga što je upravo on nakon Duverneova odlaska iz Splita, kao pomoćni direktor, vodio i upravljao poduzećem. U pogledu cjelokupne imovine poduzeća „La Dalmatienne“ Vrhovni je sud donio odluku o njenoj konfiskaciji te je obrazložio kako je prvostupanjski sud pravilno sudio kada je izrekao kaznu konfiskacije cjelokupne imovine društva „La Dalmatienne“ „(...) jer je utvrđena krivnja njenog organa Brichant-a, koji je krivično djelo počinio radeći u ime i za korist tog društva“. U obrazloženju je navedeno: „Organi pravne osobe kao što su uprave, upravitelji, poslovođe, prokuristi itd. odgovaraju lično za krivična djela koja su počinila, ali s njima snosi krivičnu odgovornost i pravna osoba kao cjelina. Na pravnu osobu kao cjelinu nisu primjenjivane sve kazne, koje se primjenjuju na fizičku osobu, pa se stoga u takvim slučajevima pravna osoba kažnjava imovinskim kaznama, koje su na nju primjenjivane, a to su konfiskacija

⁴⁴ Isto.

dijela ili cijele imovine i novčana kazna“. Žalbe ostalih okrivljenika Vrhovni je sud uvažio jer u prvostupanjskom postupku nije ispitano i utvrđeno koliki je bio udio okrivljenih u inkriminiranom djelu te kakva je bila njihova djelatnost kako bi se mogla utvrditi njihova kaznena odgovornost.⁴⁵ Na kraju je u presudi Vrhovnog suda NRH zaključeno: „(...) budući da je prvostepena presuda glede prve četvorice okrivljenih ukinuta, a u pogledu petog okrivljenog postupak obustavljen, no sama presuda u biti nije time izmijenjena u pogledu okrivljenog Brichanta-a i društva La Dalmatienne“.⁴⁶

Protiv te odluke Vrhovnog suda protestirao je i Francuski konzulat u Zagrebu pismom konzula javnom tužitelju, u kojem, između, ostalog piše: „(...) bio bih sretan, da sam vidio Vrhovni sud da je odao čast herojskoj uspomeni Pierra Duverna, generalnog ravnatelja ‘La Dalmatienne’ koji je umro kao mučenik u njemačkom koncentracionom logoru“. Konzul dalje nastavlja: „(...) sama činjenica, što je Georges Brichaut bio izabran po Pierre Duverne-u, kao pomoćni ravnatelj, dokazuje, da je isti bio nadahnut istim isključivim patriotizmom i da svaka intencija suradnje, kakova god bila prividnost ili vanjska manifestacija nije mogla postojati.“⁴⁷ Na kraju pisma konzul upućuje apel jugoslavenskim pravosudnim organima za poštovanje principa, pod čim podrazumijeva kako se niti jedan postupak ne bi smio okončati prije završetka radova zajedničke Ekonomske francusko-jugoslavenske komisije.

U dopisu Krivičnog odjeljenja Javnog tužilaštva stoji kako je Francuski konzulat u Zagrebu u više navrata uputio pismo Javnom tužilaštvu, u kojem traži obustavu svih kaznenih postupaka protiv predstavnika poduzeća s francuskim kapitalom na području NRH, pozivajući se pritom na navodne obveze koje je savezna Vlada preuzela, a prema kojima se u imovinu francuskih poduzeća ne bi zadiralo. Javno tužilaštvo FNRJ, kao vrhovna instancija, promptno je reagiralo u pisanoj formi kako takva obveza nikada nije preuzeta te kako je ta informacija proslijeđena Francuskom konzulatu. Može se pretpostaviti kako je do francuske diplomatske misije došla informacija o mogućoj taktici prema francuskom kapitalu na području Jugoslavije, o kojoj se raspravljalo u okviru rasprave u Ministarstvu vanjskih poslova FNRJ o pitanju dopuštenja ulaska u Jugoslaviju predstavnicima francuskog kapitala.⁴⁸

⁴⁵ HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH, sv. 19, br. 672, Presuda i rješenje Vrhovnog suda NRH na sjednici održanoj 3. travnja 1946., br. K 1099-46.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ HR-HDA-279, Predsjedništvo Vlade NRH, Konzularni odjel kut. 293, Dopis Krivičnog odjeljenja Javnog tužilaštva N. R. Hrvatske, Broj: Kr-366/46 Zagreb 29. svibnja 1946. Kabinetu Predsjedništva vlade, u prilogu dopis francuskog konzula Javnom tužilaštvu NRH u pogledu krivičnih postupaka protiv francuskih poduzeća.

⁴⁸ CVETKOVIĆ 2005: 254.

Na pismo Javnog tužilaštva NRH odmah je reagirao i francuski konzul u Zagrebu: „Vi me uvjeravate, da niste dobili uputa iz Beograda u pogledu specijalnih mjera, koje bi bile za poduzeti u krivičnim postupcima protiv francuskih poduzeća koja su se nalazila u Jugoslaviji za vrijeme okupacije, i koja su surađivala s neprijateljem“. Prema riječima francuskog konzula, postojale su usmene obveze, „učinjene u potpunom povjerenju“ u prosincu 1945. godine između Ministarstva vanjskih poslova FNRJ i Francuske ambasade u Beogradu. Po tom su dogovoru, kako stoji u pismu, sve „mjere bile poduzete, da se obustave svi postupci protiv francuskih poduzeća u Jugoslaviji, dok ne budu završeni radovi zajedničke Komisije za francusko jugoslavenska ekonomska pitanja“.⁴⁹

Na temelju uvida u građu i literaturu razvidno je da su postojala dva prijedloga o podržavljenju francuskih poduzeća na prostoru FNRJ: prvi, u kojem se ne bi radili nikakvi ustupci Francuzima, i drugi, prema kojem bi francuska poduzeća bila podložna mehanizmima provjere putem sudskih procesa. Kada je riječ o francuskim poduzećima na prostoru Hrvatske, prema tadašnjoj ocjeni jugoslavenskih vlasti, na sva francuska poduzeća mogla se primijeniti optužba za kolaboraciju te stoga nije bilo niti jednog koje bi moglo djelovati u novoj državi.

Najočitiji primjer za potkrepljenje te teze vidljiv je u korespondenciji između Francuskog konzulata u Zagrebu i Javnog tužilaštva NRH u pogledu kaznenih postupaka koji su se vodili protiv francuskih poduzeća. Izlaženjem u susret francuskim poduzećima na prostoru Jugoslavije željelo se pridobiti francusku podršku u Odboru ministara vanjskih poslova, u kojemu se radilo na izradi projekta o mirovnom ugovoru Jugoslavije s Italijom. Predlagači takvog načina postupanja nisu išli na prejudiciranje definitivnog stava prema francuskom kapitalu, nego su tom taktikom dobivali na vremenu. U slučaju prihvatanja te taktike predloženo je da se francuska poduzeća podijele na tri kategorije: 1. ona gdje ne postoje elementi suradnje s okupatorom kao osnova za konfiskaciju poduzeća, 2. poduzeća koja su sumnjiva, odnosno postoje elementi za njihovu optužbu na osnovi privredne suradnje s okupatorom te da takva budu i konfiscirana, 3. poduzeća za koja postoje jaki dokazi o suradnji s okupatorom. Prema tom planu, trebalo je Francuzima dopustiti preuzimanje poduzeća iz prvih dviju kategorija.⁵⁰ Već je na prvi pogled vidljivo kako nije postojala mogućnost za uvažavanje prvog kriterija drugog prijedloga jer je svaku, dakle i najmanju suradnju s državom ili državnim ustanovama NDH te njemačkim i talijanskim okupacijskim snagama poratna sudska praksa kvalificirala kao pomaganje okupatoru, bez obzira na to o kojoj se

⁴⁹ HR-HDA-279, Predsjedništvo Vlade NRH, Konzularni odjel, kut. 293, Dopis Krivičnog odjeljenja Javnog tužilaštva N. R. Hrvatske, Broj: Kr-366/46 Zagreb 29. svibnja 1946. Kabinetu Predsjedništva vlade, u prilogu dopis francuskog konzula Javnom tužilaštvu NRH u pogledu krivičnih postupaka protiv francuskih poduzeća.

⁵⁰ PETRANOVIĆ 1969: 245.

proizvedenoj robi radilo. Na rješavanje problema obeštećenja u najvećoj su mjeri utjecale vanjskopolitičke prilike. Razgovori s Francuzima intenzivirat će se 1948. godine, a u najvećoj mjeri riješit će se Sporazumom iz 1951. godine.⁵¹

Dogovori oko naknade imovine između vlada Jugoslavije i Francuske

Odmah nakon završetka rata francuska je Vlada pokušala inicirati pregovore o imovini francuskih fizičkih i pravnih osoba u Jugoslaviji kako bi se riješili svi pravni odnosi s tim u vezi.⁵² U nizu sastanaka poduzetih do 1948. godine nije se došlo do nekih značajnijih pomaka. Razlazom Tita i Staljina 1948. godine Jugoslavija se počela približavati zemljama zapadnog bloka kako bi dobila pomoć za obranu svoje nezavisnosti. Procesom približavanja Jugoslavije Zapadu u ljeto 1948. godine počinju se rješavati i problemi nastali razvlaštenjem stranih nositelja kapitala. Tako je u srpnju 1948. godine potpisan sporazum o obeštećenju za nacionaliziranu imovinu SAD-a i sporazum o odmrzavanju jugoslavenskog zlata u SAD-u, a u prosincu iste godine potpisan je trgovinski sporazum između Jugoslavije i Velike Britanije. Unatoč tim ustupcima, na Zapadu je još uvijek postojalo nepovjerenje prema Jugoslaviji. Ono će se početi mijenjati sredinom 1949. godine, kada se Jugoslavija počinje radikalnije distancirati od SSSR-a i njegovih satelita. U tom se vremenu pojavljuju i prve molbe Jugoslavije za pomoć i isporuku investicijske opreme i naoružanja. U vezi s novonastalim međunarodnim okolnostima počeo se mijenjati i stav Jugoslavije naspram Francuske. Josip Broz Tito bio je svjestan kako bi rješenje pitanja nacionalizirane francuske imovine značilo približavanje dviju zemalja. Za jugoslavensku stranu rješenje problema nacionalizirane imovine pružilo bi mogućnost značajne francuske pomoći u eventualnom budućem sukobu sa SSSR-om.⁵³ Pregovori oko obeštećenja vodili su se preko mješovite potkomisije za pitanja nacionalizirane francuske imovine, a počeli su u travnju 1949. godine. Već na samom početku rada komisije došlo je do razmimoilaženja u primjeni metoda za izračun sume. Francuska se strana zalagala za to da se odmah pregovara o iznosu, za razliku od jugoslavenske strane, koja je zauzimala gledište kako treba procijeniti svako poduzeće te zbrojem vrijednosti svakog pojedinog poduzeća doći do ukupne sume. Upravo je iz tog razloga došlo i do razilaženja, nakon što je francuska strana prva izašla s iznosom. Francuski je izračun izrađen na osnovi podataka o vrijednosti poduzeća iz 1939. godine u američkim dolarima prema tečaju iz iste godine. Francuzi su tom metodom došli do iznosa od 138,956.865 američkih dolara, no kako su naveli, s obzirom na ekonomsku situaciju u Jugo-

⁵¹ CVETKOVIĆ 2005: 263.

⁵² *Zapisnici Politbiroa* 1995: 116, 457; PETRANOVIĆ 1969: 244.

⁵³ BEKIĆ 1988: 62, 63.

slaviji, ta su potraživanja smanjili na 79,257.167 američkih dolara. Jugoslavija je navedeni iznos ocijenila kao previsok i nerealan te je s njezine strane utvrđeno kako je do te sume došlo zbog neprimjenjivanja njezina modela izračuna, a po francuskom modelu izračuna, navela je jugoslavenska strana, proizlazi kao da se za vrijeme Drugoga svjetskog rata ništa nije dogodilo. Pregovori su nastavljeni tako što je jugoslavenska strana očekivala od francuske delegacije reviziju iznesene sume. Pregovori nastavljeni tijekom sljedećih mjeseci 1949. godine nisu izlazili iz slijepe ulice. U listopadu 1950. godine sam je Josip Broz Tito krenuo prema približavanju Francuskoj, a u razgovoru s francuskim veleposlanikom Bodeom krajem listopada inicirao je ponovno pitanje nabave francuskog oružja i opreme, kao i način isporuke američkog oružja preko nje zbog mogućih optužaba SSSR-a o Jugoslaviji kao američkoj saveznicu. Josip Broz Tito pretpostavljao je kako će Francuzi u daljnjoj fazi pregovora ponovo pokrenuti pitanje neriješenog obeštećenja svoje imovine u Jugoslaviji. Prvi je korak prema rješenju tog problema učinila jugoslavenska strana krajem 1950. godine, ponudivši petnaest milijuna dolara za svu nacionaliziranu francusku imovinu, iznos koji bi se isplatio od prihoda jugoslavenskog izvoza u Francusku.⁵⁴

Vlade Francuske i Jugoslavije dogovorile su se o naknadi francuskih interesa nastalih uslijed jugoslavenskih mjera izvlaštenja – nacionalizacije, eksproprijacije te svih mjera ograničenja vlasništva Francusko-jugoslavenskim sporazumom o obeštećenju francuskih interesa nacionaliziranih u Jugoslaviji, zaključenim u Parizu 14. travnja 1951. godine.⁵⁵

Spomenutim sporazumom dvije su se vlade dogovorile o obeštećenju francuskih dobara, prava i interesa pogođenih jugoslavenskim mjerama nacionalizacije, eksproprijacije, kao i drugim „mjerama ograničenja sličnog karaktera“. Zbog navedenih mjera jugoslavenska se Vlada obvezala isplatiti onoj francuskoj u francuskim francima iznos u protuvrijednosti od petnaest milijuna američkih dolara. Već prema čl. 1. navedenog Sporazuma može se pretpostaviti kako je u najvećoj mjeri dogovor postignut na osnovi jugoslavenskog prijedloga o naknadi. Dogovoreno je kako će se ta suma isplatiti u roku od deset godina prema modalitetima određenima u dopunskom protokolu navedenog Sporazuma. Sporazumom su se reguliranima smatrali svi zahtjevi proizašli iz jugoslavenskih mjera nacionalizacije, eksproprijacije i svih mjera ograničenja koje su pogodile francusku imovinu, prava i interese (francuskih fizičkih i pravnih lica koja su imala taj status na dan donošenja mjera razvlaštenja te na dan potpisivanja ovog Sporazuma) u Jugoslaviji. Sporazumom je navedeno kako u naknadu ulaze i francuski udjeli u poduzećima u Jugoslaviji, no francuska Vlada tim Sporazumom nije bila obvezna

⁵⁴ CVETKOVIĆ 2005: 260-263.

⁵⁵ *Službeni vesnik Prezidijuma Narodne skupštine*, br. 15/1952; 5. Sporazum između FNRJ i Francuske Republike o reguliranju francuskih potraživanja.

prema jugoslavenskim dioničarima francuskih društava. Ona se obvezala kako neće podnositi, niti podržavati nijedan zahtjev za obeštećenjem drugih fizičkih ili pravnih osoba. Isplata u navedenom iznosu nositelja gore spomenutih francuskih interesa imala je oslobađajući učinak za jugoslavensku državu te za sve druge ustanove, fizičke i pravne osobe koje su se smatrale nasljednicima prvobitnih vlasnika, prema jugoslavenskom zakonodavstvu. Sporazumom je odlučeno kako će francuska Vlada od interesenata preuzeti svu potrebnu dokumentaciju koja se odnosi na imovinu, prava i interese obeštećenih te je sačuvati i dostaviti jugoslavenskoj Vladi nakon što ih regulira. Raspodjela globalnog i paušalnog obeštećenja među interesentima bila je u isključivoj nadležnosti francuske Vlade i nije povlačila odgovornost jugoslavenske države, niti ustanova, kao ni jugoslavenskih fizičkih i pravnih osoba.⁵⁶

Trinaest godina kasnije Savezno izvršno vijeće Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donijelo je 20. studenoga 1964. godine uredbu o ratifikaciji francusko-jugoslavenskog sporazuma o obeštećenju francuskih dobara, prava i interesa nacionaliziranih u Jugoslaviji neobuhvaćenih sporazumom od 24. travnja 1951. godine. Sporazumom iz 1964. godine određeno je kako će na ime ukupne odštete jugoslavenska Vlada isplatiti onoj francuskoj svotu od dvije stotine tisuća američkih dolara u protuvrijednosti francuskih franaka. Navedenim su se sporazumom reguliranima smatrali svi zahtjevi i potraživanja neobuhvaćeni Sporazumom iz 1951. godine, proizašlim iz jugoslavenskih mjera razvlaštenja koje su do dana sklapanja Sporazuma iz 1964. godine pogodile interese francuskih fizičkih i pravnih osoba, koje su taj status imale na dan donošenja tih mjera ili na dan potpisivanja Sporazuma (12. srpnja 1964. godine). Francuska se Vlada sporazumom obvezala da neće podnijeti i podržati nikakvo traženje koje se odnosi na francuske fizičke i pravne osobe zahvaćene jugoslavenskim mjerama razvlaštenja prema jugoslavenskoj Vladi, kao ni prema jugoslavenskim fizičkim i pravnim osobama poslije dana potpisivanja tog Sporazuma. Spomenuta obveza francuske Vlade prema Sporazumu primjenjivala se i na eventualna traženja od strane državljana koji nisu imali status francuskog građanina ili onih kojima se taj status priznao nakon potpisivanja tog Sporazuma na dan poduzimanja jugoslavenskih mjera razvlaštenja. Ista se obveza primjenjivala i u slučaju potraživanja nastalih prije 15. svibnja 1945. godine, a koja su teretila jugoslavenske fizičke ili pravne osobe ili jugoslavensku državu naspram francuskih fizičkih ili pravnih osoba koje nisu imale status francuskog građanina 15. svibnja 1945. godine. Nakon sporazuma iz 1964. godine može se pretpostaviti da više nije postojalo otvorenih pitanja oko potraživanja francuskih interesa nastalih jugoslavenskim mjerama razvlaštenja.⁵⁷

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ *Službeni list FNRJ*, br. 12/1964: 943.

Zaključak

Imovinsko-pravni odnosi predstavljaju skup društveno-ekonomskih pravila koja se odnose na pravne subjekte, a u koja pravni subjekti ulaze u pogledu pokretne i nepokretne imovine, odnosno vlasništva nad njima. S tim u vezi treba naglasiti kako je upravo institut vlasništva nad poduzećem „La Dalmatienne“ u četirima državnim okvirima, prvoj Jugoslaviji, NDH i drugoj Jugoslaviji, u najvećoj mjeri ovisio o političkim okolnostima. Istoznačne su okolnosti imale utjecaja u vrijeme osnutka poduzeća, kao i tijekom likvidacije uzrokovane mjerama revolucionarne mijene društvenog, političkog i ekonomskog poretka nakon Drugoga svjetskog rata. Analizom odnosa prema vlasništvu unutar svake od državnih zajednica u kojem se poduzeće nalazilo uviđa se kako je o njegovim uspjesima, ponajprije u prvoj Jugoslaviji i u NDH od presudnog značenja bila potpora vlada obiju država. No, i više od potonjega, preslagivanja na političkoj karti svijeta u pogledu ekonomije imala su goleme posljedice. Pozicioniranje na domaćem i inozemnom tržištu ovisilo je o imateljima većinskog dioničkog paketa, ali i o vanjskopoličkoj orijentaciji njihovih domicilnih država. U tom je razdoblju izražena ekonomska ovisnost nerazvijenih država u odnosu na bogata zapadna gospodarstva razvidna iz prikazanih ugovora, koji su činili sastavni dio poslovanja između dvaju svjetskih ratova, kao i u vrijeme samoga rata, a prekid s takvom praksom dogodio se nakon završetka Drugoga svjetskoga rata. Unatoč komunističkoj preobrazbi političkog i ekonomskog sustava, morali su se poštovati uzusi međunarodne pravne prakse kako bi se provelo obeštećenje uzrokovano mjerama podržavljenja. Tako je zaokružena povijest poduzeća „La Dalmatienne“ od osnutka do njegove likvidacije.

Bibliografija

Neobjavljena građa

Hrvatski državni arhiv (HR-HDA)

HR-HDA-279, Predsjedništvo vlade NRH – Konzularni odjel

HR-HDA-313, Zemaljska uprava narodnih dobara

HR-HDA-365, Republički zavod za društveno planiranje SRH

Objavljena građa

Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ (11. jun 1945.-7. jul 1948.)

[Izvori za istoriju Jugoslavije]. Beograd: Arhiv Jugoslavije – Službeni list SFRJ, 1995.

Novine

Službeni list DFJ, 1945.

Službeni list FNRJ, 1952., 1964.

Službeni vesnik Prezidijuma Narodne skupštine, 1952.

Literatura

ANIĆ, Tomislav. 2007. Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1944.-1946. *Časopis za suvremenu povijest* 39: 25-62.

BEKIĆ, Darko. 1988. *Jugoslavija u hladnom ratu, odnosi s velikim silama 1949-1955*. Zagreb: Globus.

CVETKOVIĆ, Vladimir. 2005. Nacionalizacija francuskog kapitala u Jugoslaviji 1946-1951. godine. U *Velike sile i male države u Hladnom ratu 1945-1955*, gl. ur. Ljubodrag Dimić, 251-264. Beograd: Katedra za istoriju Jugoslavije Filozofskog fakulteta.

DIMITRIJEVIĆ, Sergije. 1958. *Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije*. Beograd: Nolit.

GEIGER, Vladimir. 1997. *Nestanak folksdojčera*. Zagreb: Nova stvarnost.

GEIGER, Vladimir. 2001. *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*. Zagreb: Dom i svijet.

JAREB, Jere. 2001. *Državno gospodarstveno povjerenstvo Nezavisne Države Hrvatske od kolovoza 1941. do travnja 1945. Dokumentarni prikaz*. Zagreb: Dom i svijet.

JELASKA MARIJAN, Zdravka. 2009. *Grad i ljudi: Split 1918. – 1941*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta. 1977. *Ustaše i NDH*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Školska knjiga.

KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mira. 1981. Privredne prilike i struktura stanovništva pred drugi svjetski rat. *Zbornik Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije 5 (Split u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941. – 1945.)*: 39-61.

LAKATOŠ, Joso. 1923. *Industrija Dalmacije*. Zagreb: Jugoslavenski Lloyd.

LAKATOŠ, Joso. 1929. *Privredni almanah Jugoslavenskog Lloyd*. Zagreb: Naklada Jugoslovenskog Lloyd.

PETRANOVIĆ, Branko. 1969. *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.

PRINČIČ, Jože. 1989. *Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945-1963*. Novo mesto: Dolenjska založba.

History of the “La Dalmatienne” Company – Property and Legal Transformation

The paper, based on archival material, legal regulations and literature, follows the “La Dalmatienne” company’s legal and property relationships from its foundation to the compensations caused by the nationalization measures carried out by the Yugoslav government at the end of the Second World War. The paper is based on four components. First, it shows changes in the ownership structure considering the political conditions at the period concerned, and provides the context for its activities under four forms of government. Then it focuses on judicial practices influenced by the changes in political and economic system after the latter half of 1945. Finally, repercussions caused by court decisions founded on international law are presented.

The private ownership over the “La Dalmatienne” company under three forms of government – Kingdom of Yugoslavia, Independent State of Croatia, and finally socialist Yugoslavia – greatly depended on political circumstances. Analysis of how each government treated the legal concept of ownership shows that successful business depended on the government’s support, especially in the first two political systems. However, political changes in the world had even greater impact. Positioning on domestic and global markets depended on majority shareholders, but also on foreign policy of their domicile governments. At the time, according to the presented agreements on which the business operations were based, economic dependency of underdeveloped countries on developed western economies was particularly strong, especially between the two world wars, as well as during the Second World War. Such practices ceased after the Second World War.

Despite the fact that the political and economic system underwent a communist makeover, rules of international law still had to be respected in order to execute the compensations caused by the measures of nationalization. This completes the history of the “La Dalmatienne” company from its foundation to its liquidation.

Keywords: “Sufid”, “La Dalmatienne”, nationalization, history of industry, French capital.

Ključne riječi: „Sufid“, „La Dalmatienne“, nacionalizacija, povijest industrije, francuski kapital.

Tomislav Anić
Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242
HR-10000 Zagreb
toma.anic@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

48

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2016.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 48

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Željko Holjevac

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor

Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak

Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 48

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU